

Katarzyna Kułakowska

Streszczenie pracy doktorskiej

Cel podjętych badań

Rozprawa przedstawia i analizuje doświadczenia kobiet związanych z teatralnym ruchem kontrkultury w Polsce. Analizie poddane zostały doświadczenia wybranych uczestniczek tego ruchu, zapośredniczone przez ich własną interpretację, zarówno w postaci narracji biograficznej, jak i prowadzonej przez nie działalności teatralnej.

Punktem wyjścia podejmowanej refleksji było, oparte na wstępnie przeprowadzonych badaniach, przekonanie, że bycie kobietą w teatrze kontrkultury jest doświadczeniem szczególnym – zarówno w obszarze funkcjonowania i organizacji pracy w grupie teatralnej, jak i treningu aktorskiego, którego efektem są grane przez nie role. Zespoły teatralnej kontrkultury, opierając swoje działania na idei nierozdzielności życia i twórczości, zakładały inny od teatrów instytucjonalnych czy repertuarowych tryb istnienia. Przeciwwstawiając się administracyjnie ujednoliconemu modelowi działania teatrów, przekraczały zarówno czasowe, jak i przestrzenne ramy pracy teatralnej, definiując całość egzystencji należących do nich osób. Tym samym proponowały alternatywny model życia, wykraczając poza ramy teatru, a dążąc do zmiany podstawowych, dominujących wzorców kultury, stawały się czymś „więcej niż teatr” (Jawłowska 1988).

Tak budowany kontrkulturowy etos jawi się jako sprzeczny z trudnościami, jakie napotykały kobiety pragnące twórczo realizować się w tym środowisku. Poprzez analizę zrekonstruowanych przez uczestniczki tego ruchu ich własnych doświadczeń, rozprawa ma na celu nie tylko przywrócić pamięć o aktorkach, których twórcza działalność była pomijana w dotychczasowych syntezach teatrologicznych, lecz także podjąć próbę odczytania na nowo historii teatralnej kontrkultury w Polsce. Ponadto, traktując grupę teatralną jako „typ idealny” modelu życia społecznego, rozprawa umożliwia podjęcie refleksji nad podstawowymi dla kultury wzorcami, w szczególności dotyczącymi płci i przypisanych jej ról społecznych. Badania stawiały przed sobą także realizację celów w zakresie przyjętej metodologii – poprzez analizę ekspresji doświadczenia kobiet podejmując próbę odzyskania doświadczenia jako kategorii badań humanistycznych.

Metodologia

Badania mają charakter interdyscyplinarny z dwóch przynajmniej względów. Po pierwsze, z uwagi na podejmowaną problematykę, która łączy zagadnienia teatrologiczne z wrażliwością na rolę kobiet w kulturze, rzutując te kwestie na szerszą płaszczyznę społeczną, ze szczególnym uwzględnieniem ważnej kategorii doświadczenia. Po drugie, ze względu na bogatą, zróżnicowaną metodologię, która obejmuje pogłębione wywiady biograficzne z wytypowanymi postaciami ruchu

teatralnego, analizę i interpretację prac teatralnych oraz badania historyczne (w tym archiwalne) nad rozwojem kontrkulturowego nurtu w teatrze polskim.

Najważniejszą dla rozprawy kategorią badawczą jest doświadczenie, które definiuję jako „to, co przeżyte” (Wilhelm Dilthey). Przyjmuję, że doświadczenie jest niepełne do momentu, gdy „temu, co przeżyte” nie zostanie przypisane znaczenie w trakcie twórczej retrospekcji (Victor W. Turner), której efektem może być nie tylko narracja, lecz także – w kontekście badanych przeze mnie kobiet – teatralna działalność. Tym samym, badając biografie twórcze kobiet, ujmuję każdy akt ich twórczości jako interpretację i reprezentację ich własnych przeżyć, a więc jako doświadczenie ujęte przez nie w strukturyzacyjne ramy. Przyjmuję zatem, że badanie doświadczenia jest badaniem jego ekspresji, analizą doświadczenia zapośredniczonego przez interpretację, która z kolei ma zawsze podstawy społeczne (Kirsten Hastrup). Tym samym, zauważam procesualny sposób istnienia kultury, a kategoria doświadczenia staje się dla mnie procesem, który nie tylko jest kształtowany przez kulturę, lecz także sam przekształca i kształtuje zarówno jednostkę, jak i – poprzez jego artykulację, a więc obiektywizowanie jego znaczenia – kulturę.

Struktura pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów analityczno-interpretacyjnych poświęconych poszczególnym biografiom. W selekcji przypadków do *case study* kierowałam się kryterium różnorodności doświadczeń, by zakreślić pole możliwych postaw – zarówno strategii funkcjonowania w zespole czy poza nim, jak i dróg twórczej samorealizacji. Do studium przypadku wybrałam: Ewę Benesz (ur. 1943), Annę Zubrzycki (ur. 1950), Jolantę Krukowską (ur. 1950), Ewę Wójciak (ur. 1951) i Erdmute Sobaszek (ur. 1957). W wyniku każdego studium przypadku powstało pięć figuracji aktorek polskiej kontrkultury – Oma, Cudzoziemka, Derwiszka, Rewolucjonistka i Akrobatka – stanowiących alternatywną podmiotowość każdej z bohaterek tej pracy; alternatywną wobec podmiotowości zaprojektowanej przez kontrkulturowy etos powołany i wdrażany przez męskich liderów kontrkultury w Polsce.

Figurację jako metodę analizy zebranego materiału zastosowałam także badając powstałych pięć figuracji pod kątem odnalezienia części dla nich wspólnych, wyszukania podobieństw i analogii, by na podstawie tych zgodności ująć za pomocą jednej figuracji podmiotowość kobiety kontrkultury w ogóle. W ten sposób przeprowadzona synteza zebranego materiału, w efekcie której powstała figuracja Błaźnicy, przez którą opowiadam o doświadczeniu kobiet teatralnego nurtu kontrkultury w Polsce, stanowi drugą część rozprawy.

Katarzyna Kurośwska